

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра: „Практическо богословие“

„Пастирска грижа за семейства при психо-социална терапия на зависимости“

АВТОРЕФЕРАТ

представен за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
по специалност професионално направление: 2.4. Религия и теология, докторска
програма „Теология“ – Пастирска психология

Докторант:

Красимир Николов Иванов

Научен ръководител:

доц. д-р Иво Янев

София, Януари 2023

Дисертационният труд, съдържа общо 17 печатни стандартни страници. Представен е в предговор, увод, три основни глави, заключение, списъци със съкращения и използвана литература. Отделно към него са изработени две приложения. В дисертационното съчинение е приложен научен апарат, състоящ се от 382 бележки под линия

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО СЪЧИНЕНИЕ....	4
1.1. Обект и предмет на изследването	4
1.2. Научен проблем.....	5
1.3. Изследователска теза.....	5
1.4. Хипотеза на изследването.....	5
1.5. Цел на дисертационния труд.....	5
1.6. Задачи на дисертационния труд.....	5
1.7. Изследователски подходи.....	6
2. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ.....	6
2.1. ПЪРВА ГЛАВА.....	6
2.2. ВТОРА ГЛАВА.....	8
2.3. ТРЕТА ГЛАВА.....	10
2.4. ПРИЛОЖЕНИЕ.....	11
3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	11
4. ПРИЛОЖЕНИЕ.....	15
5. ПРИНОСИ.....	16
6. ПУБЛИКАЦИИ.....	16

Търсенето на начин за въвеждане на духовна грижа в контекста на психо-социална терапия, е актуален въпрос макар и твърде тромаво да се работи по него. В Държавна психиатрична болница за лечение на наркомании и алкохолизъм (ДПБЛНА) се направиха постъпки в тази посока, като беше построен параклис в двора на болницата. Добър пример в търсенето на начин да се отговори и на духовните потребности на зависимите и техните близки е опита на терапевтична общност „ОКТАВА“, която към днешна дата не съществува. Въпреки това, считам, че е важно да се отбележи нейният опит, като част от процеса на адаптиране на психо-социалната терапия към духовните потребности на лекуващите се. В моята практика впечатление правят духовните търсения на зависимите и техните семейства, които са изразявани с притеснение или често премълчавани. Липсата на регламентирана духовна грижа за зависимите и техните семейства в контекста на психо-социалната рехабилитация, оказва негативно влияние върху резултатите, които се постигат в терапията. Опитите на различни програми и възможностите за въвеждане на духовна грижа в програмите за психо-социална терапия на зависими и техните семейства ме мотивира да направя настоящото изследване.

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО СЪЧИНЕНИЕ

1.1. Обект и предмет на изследването

Обектът на изследването е пастирската грижа за семействата, при които зависимият семеен член е на терапия в програма по психо-социална рехабилитация.

Предметът на изследването е психо-социалната рехабилитация, като терапевтичен метод за зависими.

1.2. Научен проблем

Основният научен проблем на изследването е пастирската грижа за семействата, като необходимо условие за цялостно възстановяване от зависимостта в контекста на програма за психо-социална рехабилитация на зависими.

1.3. Изследователска теза

Водещата изследователска теза е, че пастирската грижа за семействата, по време на психо-социална рехабилитация на зависимите семейни членове е от съществено значение за постигането на трайна и цялостна личностна промяна при тях.

1.4. Хипотеза на изследването

Изследването прави опит да провери следната хипотеза: християнската грижа за семействата, които са на терапия в контекста на психо-социална рехабилитация, допринася за постигне на по-задълбочена и цялостна промяна при зависимия член на семейството, базирана върху Християнските ценности и начин на живот.

1.5. Цел на дисертационния труд

Цел на изследването е да докаже, че духовната грижа за семействата е важно условие за пълното и цялостно възстановяване от зависимостта в процеса на психо-социалната терапия на зависими.

1.6. Задачи на дисертационния труд

Задачите, през които поетапно ще мине разработката, за да изпълни целта си, са:

1.6.1. Да се посочи учението на св. отци за пастирската грижа за семейството в контекста на Православната Църква.

1.6.2. Да се направи преглед на психо-социалната рехабилитация, като метод на терапия на зависими лица.

1.6.3. Да се посочи опита на пастирска грижа за семействата, в контекста на психо-социална терапия.

1.7. Изследователски подходи

Изследователски подходи, с които се провежда изследването, са: интервю, сравнителен анализ, синтез, херменевтичен анализ.

Навсякъде, където става въпрос за зависимост или за вид зависимост – алкохолизъм, наркомания, хазартна зависимост и др., се има предвид зависимостта, като болест, която разболява човека соматично, психологично, духовно и социално. Поради това лечението трябва да се осъществява на соматично, психологично, духовно и социално ниво.

Настоящото изследване не претендира за всеобхватност и изчерпателност. Неговият изследователски периметър, се ограничава в полето на пастирската грижа за семействата, чиито зависими членове са на терапия в програма за психо-социална рехабилитация.

Основните работни понятия са дефинирани както следва: пастирска грижа, семейство, зависимост, съзависимост, психо-социална рехабилитация.

2. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ

2.1. ПЪРВА ГЛАВА

Пастирът и пастирската грижа за семейството в контекста на Православната Църква. Същност на пастирството и пастирската грижа.

В Православната традиция не съществува разлика между богословието и пастирството. Богословието е терапевтична наука, която има за цел да ръководи човека по пътя на неговото изцеление и обожение „от образ към подобие“. Това ръководене на човешките души се извършва от пастира.¹ За добрата пастирска грижа са нужни две условия. Първо клириците да бъдат ръководени в своето служене от Пастирначалника Христос, на Когото е и ръководеното паство. Второ самото паство да иска да бъде ръководено. Така, към Божието стадо принадлежат, както пастирите по Божия благодат, така и миряните по Божия благодат.² Пастирството не е светско достойние, което трябва да се демонстрира с високомерие и гордост, то е служение на Божия народ.³ „Същността

¹ Срв. Йеротей, митр. (Влахос). Духовни ориентири за съвременното общество. София: Омофор, 2017, с. 217.

² Пак там, с. 219.

³ Пак там, с. 220.

и целта на пастирството е изцелението на човека от душевните болести, което изисква усилен борба и жертва.“⁴

Пастирът е служител на Църквата, чрез когото тя осъществява своето предназначение – да съгражда Царството Божие на земята и да привежда хората към него.⁵

Св. Паисий Светогорец ни казва за монашеството и брака, че „...и двата пътя, които Църквата е начертала, са благословени, защото и двата пътя могат да ги отведат в рая, ако живеят по Бога... И двата имат една и съща крайна цел. Бог и на единия се радва и на другия се удивлява.“⁶

Произхода и смисъла на брака, като форма на общение между мъжа и жената започва от християнския мироглед, за произхода и призванието на човека и човешкият род. Свещеното Писание свидетелства, че Бог сътворява човека влагайки в него Своят образ и му дава задачата да върви, към своето обожение. „Да съворим човек по Наш образ, (и) по Наше подобие“ (Бит. 1:26). Думата „човек“ е събирателна и съдържа разбирането за пълнотата на човешката природа отразяваща се в първата човешка двойка. Това е непряко изразена подтема в разказа за Сътворението, която насочва към взаимоотношенията между двата пола преди грехопадението. И мъжът и жената са създадени по Образ Божии, дадено им е да господаруват над тварното, както и да се множат. Друга под тема, обръща внимание на социалните отношения между мъжа и жената. Самотата на Адам е посочена, като нещо не добро, за неговата реализация, като личност е нужно общуване с разумна природа от неговият вид. Има се предвид, че с жената мъжът може да стане „една плът“, което пряко съдържа идеята за пълното единство „Те вече не са двама, а една плът“ (Мат. 19:6).⁷

За съжаление семейството, все още не може да постигне своята високо нравствена цел и предназначение. То е подложено на различни болести и боледува, разлага се и се руши. Самото сключване на брак, често се извършва лекомислено и се движи не толкова от чувството на любов, колкото от егоизма, пресметливостта или защото трябва. Често такива семейства завършват с разкъсване на брачните връзки или с тежки последствия,

⁴ Пак там. с. 222.

⁵ Срв. Стефан, митр. Същина на пастирското служение. София: Софийска света митрополия, 2019, с. 42.

⁶ Св. Паисий Светогорец. Слова. Том 4. За семейния живот. Свето гора, Атон: Славянобългарски манастир Св. вмчк Георги Зограф, 2007, с. 15.

⁷ Срв. Тенекеджиев, Л. Тайнството брак. София: Добротолюбие, 2009, 28–29.

главно за децата. Едни от тези последствия е зависимостта при един или повече от семейните членове.⁸

Изводи към Първа глава

Пастирството е учредено от Господ и само по себе си има за цел да води човешките души към спасение. Имайки висока отговорност пред Бога и пред човека пастира се явява и лечител, чрез проповядване на Божието слово и служение, за което е призван.

Семейството има особена важност в християнското разбиране, то е малка Христова църква и поради това стои след енорията по важност за пастирската грижа. То има голяма нужда от грижа и духовна просвета една от причините е това, че не винаги се сключва брак в любов. Семейството също боледува и една от болестите на нашето време е зависимостта.

2.2. ВТОРА ГЛАВА

Учението за човека и неговото призвание според св. Отци във връзка с психосоциалната терапия на зависимости.

Човекът е създаден след духовната и материална същности - земята и всичко което е на нея. Сам „Бог създава с ръцете си човека от видима и невидима природа, по Свой образ и подобие. От земята Той създал тялото на човека, а разумна и мислеща душа му дал със Своето вдъхване (вж. Бит. 2:7; 1:26,27). Това и наричаме образ Божий, защото изразът по образ означава разумен със свободна воля, а по подобие означава уподобяване на Бога в добродетелта, доколкото това е възможно за човека. Душата била създадена заедно с тялото.”⁹

Свещецът Лука (Войно - Ясенецки) определя човека, като „първото и единствено духовно същество”¹⁰ Св. Василий Велики казва за човека, че с дара на разума, който получил от своя Създател, той става вожд и господар на цялата вселена.¹¹ Св. Теофан Затворник посочва, че грешното дело е престъпване на забраняващата Божия заповед. „Не бива да мислим, че грехът сякаш се състои в недостатъците и несъвършенствата на

⁸ Срв. Димитров, прот. Хр. Пастирско богословие. Част I. Общо или енорийско душепастирство. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005, 156–159.

⁹ Преподобни Йоан Дамаскин. Точно изложение на православната вяра. Света гора, Атон: Славянобългарски манастир "Св. Вмчк Георги Зограф", 2008, с. 90.

¹⁰ Лука, архиеп. (Войно - Ясенецки). Дух, душа и тяло. София: Любомъдрие, 2012, с.133.

¹¹ Срв. Св. Василий Велики. Шестоднев, София: Народна култура, 1999 с. 148.

нашите сили и е неминуемо следствие на нашата ограниченост. Човек нито е всезнаещ, нито е всемогъщ, затова и не може да бъде свят ... грехът собствено е в развращаването на волята, в знанието на това какво трябва да правим, но не правим, защото не искаме”¹² Св. Григорий Богослов, в своето слово за любовта към бедните, ни казва „Същият Иисус, Който не само сътвори човека за добри дела (Еф. 2:10) и съчета с плътта Своя образ, посочващ пътя към всичко най-добро и извеждащ ни - странниците - към горните блага, но и Сам стана заради нас човек.”¹³

Християнското учение за човека и любовта на Църквата към него, не се ограничават само до припознаване и приемане на християнските истини, то включва и тяхното прилагане в живота. Християнската любов се възприема като пълно отдаване към човека, като към определена, единствена и неповторима личност, тя обгръща целия човек като психо-физическо същество, което живее в определена ситуация. Насочена е освен към духовните и към материалните потребности на човека, като съвкупността от духовните блага включва и съвкупността от материалните блага, макар те да са по-малко значими.¹⁴

Различни извори, като законодателни актове, манастирски уставни, хроники, жития, надписи и др. показват, че Византийската империя е имала широка мрежа от стотици благотворителни социални заведения, издържани от държавата, Църквата или частни лица. Тези мрежа от социални заведения се състояла от болници и странноприемници, приюти за бедни, старчески домове, сиропиталища и др.¹⁵

Зависимостта, като една от болестите, от които човек започнал да боледува след грехопадението си, също има своите духовни основи и съответно духовно лечение. Съществуват различни обяснителни модели на зависимостта, но все още не е установена една единствена причина, която да предизвиква тази болест. От практическа гледна точка всички обяснения взаимно се допълват и така допринасят за по-доброто разбиране и лечение на зависимите. Най-важното условие, за настъпване на качествена промяна е

¹² Св. Теофан Затворник. Страстите и борбата с тях. София: СамИздат, 2007, с. 13.

¹³ Св. Григорий Богослов. Слово за любовта към бедните. // Творения на светителя Григорий Богослов. Т. I, Света Гора Атон: Славянобългарски манастир „Св. Вмчк Георги Зограф“, 2009, с. 8.

¹⁴ Срв. Киров, Д., К. Нушев. Социална мисия на българската православна църква. София: УИ "Св. Климент Охридски", 2007, с. 35. Виж. Янев, И. Църковно и пастирско служение по време на епидемии. (13. 03. 2020) https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100656/catid,29/id,69326/view/article/ (10. 10. 2022).

¹⁵ Срв. Иванова, Зл. Социалните домове във Византия: отвъд стените на страха. (13.06. 2005). <http://dveri.bg/w4kf> (21.11.2022).

зависимият да осъзнава и приема болестта си, което е процес през който трябва да премине.

Изводи към Втора глава

Човекът е създаден, по Божии образ и подобие. След грехопадението, чрез Своето въплъщение Бог показва на човека пътя към неговото спасение и осъществяване на призиванието му.

Църквата от своето създаване оказва грижа за болните и нуждаещите се. Част от тях са зависимите, които са в процес на психо-социална терапия. Макар и плахо, но се търси опит за въвеждане на духовно грижа в тези програми.

Трудностите, които съпътстват лечебния процес и грижата за зависимите са различни. Важен проблем е сработването на различни специалисти в полза на човека.

2.3. ТРЕТА ГЛАВА

Терапия на семействата в контекста на психо-социална терапия на зависими лица.

Общоприета и всеобхващаща дефиниция на състоянието на съ-зависимост не съществува, поради това се ползват различни описания, като: съ-зависим е този човек, който изцяло е погълнат от това да управлява поведението на друг човек и не се грижи за удовлетворяване на своите жизнени потребности. Съ-зависимостта е състояние, което възниква в членовете на семейство, където има зависим, което е по-тежко от самата зависимост.¹⁶

Сред специалистите по зависимост все още няма единодушно мнение, дали съ-зависимостта е болест или реакция от съжителството със зависим. Тези, които приемат съ-зависимостта, като болест се опират на следните три причини. Съ-зависимите основно реагират на проблемите, болките, живота и поведението на другите. Реакциите им, са най-често несъответни на ситуацията. Те са насочени към собствените им проблеми и болки, стреса и несигурността от това, че живеят със зависим човек. Втората причина е прогресиращият ход на съ-зависимостта. Колкото повече се влошава състоянието на зависимия човек, толкова по енергична е реакцията на съ-зависимия. В началото на формиране на зависимостта, ако е имало безпокойство при съ-зависимия, то вече е преминало в изолация, депресия, емоционално или соматично заболяване, мисли за

¹⁶ Сrv. Швед, Анна. „Етапи на приемане на алкохолната болест“. Арка. №15, (2020), 36-37.

самоубийство. Третата причина е свързана с разрушителният характер на модела на съзависимост.¹⁷

В изпълнение на своите терапевтични задължения, свещеникът, подобно на Спасителя, е длъжен да просвещава и да лекува душевните рани на човека и да облекчава страданията му. Съобразно резултатите от духовната борба, която водят човеците, духовникът има да подхожда по различен начин. Едни от тях водят непрекъсната борба с греховните си влечения и изкушения и не допускат да бъде наранен духовният им живот, Божият образ при тях остава неповреден. При тях духовника има за задача да ги подкрепя и подпомага да продължават да пазят неповреден този образ. Други не успяват напълно в духовната борба и при тях има голяма опасност да бъде наранен Божият образ. Духовникът – терапевт трябва да прави всичко, което му е възможно, за да пази този образ неповреден. Трети не успяват в борбата си с греха, той ги поражавя и като резултат Божият образ у тях е повреден. Духовникът, има трудната и високо благородна задача, да обновява повреденият Божи образ. Най-важното служение за духовника, наред с другите му задължения, е да бъде духовен лекар – терапевт, който лекува човешките духовни страдания. В извършването на тайнството Покаяние (Изповед) е неговата най-важна терапевтична функция и ръководство.¹⁸

Изводи към Трета глава

Лечението на съзависимостта е важно условие за цялостна и качествена промяна, както на зависимия, така и на семейството. То е важен фактор и за постигане на трайно въздържание от страна на зависимия.

Важно условие за цялостна промяна и осмисляне на новият начин на живот е удовлетворяване на духовните потребности на всички членова на семейството включително и на зависимия, както и себеосмислянето в лоното на Църквата.

Духовната грижа и лечение е съществена част от цялостната лечение на човека. Тя оказва и благотворно влияние и развитие върху модела на психо-социална терапия на зависими и техните семейства.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

¹⁷ Сrv. Бийти, М. Никога вече съзависим. Как да престанем да контролираме другите и да започнем да се грижим за себе си. София: Кибса, 2004, с. 61.

¹⁸ Сrv. Янев, Иво, Ролята на духовниците-терапевти в Православната църква, Мисъл, слово, текст“, брой:Том 3 (9) нова серия, 2021, 16–18.

Обектът на изследването – пастирската грижа за семействата, при които зависимият семеен член е на терапия в програма по психо-социална рехабилитация, изразява нуждата от ясно очертана и систематизирана грижа за семействата, когато зависимият семеен член е в програма на психо-социална терапия.

На базата на изложеното в настоящото дисертационно изследване бихме могли да кажем, че човек е призван към обожение. Пътят, който има да извърви, към постигане на тази цел сам по себе си е път на изцеление, който е осеян с множество капани. Водачът познаващ тези капани и изкушения е пастирът, призван от Бога. За доброто наставничество и ръководство в процеса на изцеление е нужно той да бъде ръководен от неговият Пастирначалник Иисус Христос, както и пасомите да искат да бъдат ръководени от своите пастири. Основополагащо за служението на пастира е неговата любов към Бога и към хората. Приемайки своето служение директно от Бога, пастира е продължител на делото Му, той получава от Него нужните за пастирството дарове, като прозорливост, способност да обича другите и да превръща техните страдания в свои.

На второ място след грижата за енорията, пастира има да се грижи за семейството. Християнството можа да се определя, и като религия на идеалното семейство. Основна роля при ранното развитие на децата има семейството, където се извършва формирането на личността и характера на детето, както и на неговите нагласи, поведение, убеждения и мироглед. Нужди на детето, които семейството трябва да задоволи са: нужда от любов от родителите; нужда от сигурност и подкрепа, както и нуждата от утвърждаване на собствената личност. Важността на Християнското семейство, се изразява в това, че то е като „малка църква“, където човек приема своето кръщение и се формира религиозно-нравственото му развитие. В семейството се формират отношенията между човека, Бог и Неговата Църква.

Както човека, така и семейството е подложено на различни болести и боледува, разлага се и се руши. Самото сключване на брак, често се извършва, не толкова с чувството на любов, колкото с егоизм, пресметливост или защото трябва. Често, такива семейства завършват с разкъсване на брачните връзки или с не леки последствия, главно за децата. Една от болестите, от които страда семейството е зависимостта към различни психоактивни вещества или развитие на поведенчески зависимости към хазартни игри, виртуални игри и др. Все още не е установена една единствена причина за формиране на зависимостта. Съществуват различни обяснителни модели, като медицински, социални, поведенчески, семейни, духовни и др. всички те са от съществено значение в правилното разбиране и лечение на зависимостта. Така постепенно, се стига до опознаване и

приемане на болестта зависимост, което е важно условие за протичане на лечение и постигане на трайна ремисия.

Въпреки, че човек според светите отци на Църквата прилича по много признаци на растителният и на животинският свят, чрез разума, който Бог му дал се докосва до безтелесните и духовни същества. Способностите, да разсъждава и да прави съждение за много неща, стремежът към добродетелите и любовта към благочестието, правят човека една малка вселена. Създаден по Божий образ и подобие, човек притежава разум и свободна воля, като образ на Бога. Подобие то дава възможност човек да се уподоби на Бога по благодат. След вкушването от забраненият плод по естествен начин се приема от човека наслаждението и страданието. Така, чрез греха в човешката природа влязла смъртта. Поради своята любов Бог възплъщавайки се, подкрепя и обновява човека, показва му пътя, по който да върви и го прави победител над смъртта.

В своята хилядолетна история Църквата е оказвала безкористно грижа, помощ и подкрепа на нуждаещите се. Създавани са болници и приюти, като „Василияда“ на св. Василий Велики. Първата болница в Европа и България е построена от св. Климент Охридски. Въпреки трудностите за БПЦ през годините на атеистичния комунизъм, не се отказва от своята социално-милосърдна дейност. В грижата на БПЦ и нейните пастири за младите хора страдащи от зависимост, особено място заема Православен център за духовно обгрижване на наркозависими „Св. Боян Енравота“ при храм „Св. цар Борис“ гр. Варна.

Част от програмите за психо-социална рехабилитация на зависими също търсят духовна грижа за лекуващите се там. Такъв пример е програмата ТО „Октава“, създадена през март 2012 г. и приключва дейността си праз юни 2015 г. поради липса на финансови средства. През този период програмата е била ситуирана в гр. Вакарел и духовната грижа се осъществявала от игумения Агнеса в разположения в близост манастир „Св. Петка“.

Световната асоциация за психо-социална рехабилитация и СЗО, определят психо-социалната рехабилитация, като процес, който има за цел да помогне на зависимите хора да постигнат оптимално ниво на функциониране в обществото. Контекста на психо-социална терапия може да бъде естествена среда, в която да се осъществява духовна грижа, като духовен терапевтичен метод.

Разстройството, които се развива при семействата на зависимите е естествена реакция на механизмите на адаптация към самата зависимост и се определя, като съ-зависимост. Съ-зависимостта е състояние при което живеещият със зависимия развива

зависимост от него, стреми да контролира зависимото му поведение - употреба на наркотици или алкохол, хазарт и др.

В процеса на лечение, съ-зависимите много трудно се адаптират към нова, по-добра за тях ситуация, когато зависимият успешно минава терапията и стъпва на пътя към трезвения живот. Това означава, че отговорността за живота на зависимия не е вече отговорност на съ-зависимия. Лечението на съ-зависимостта е процес, който е аналогичен и следва процеса на лечение на зависимостта. Духовната грижа и лечение е важно условие за цялостното лечение на човека. Тя оказва и благотворно влияние и развитие върху модела на психо-социална терапия на зависими и техните семейства. В същото време се явява и над психо-социална терапия, поради това че въвежда човека в нова реалност в реалността на Божията църква, където той открива своят естествен смисъл и призвание.

От проведеното изследване с духовници, които имат опит в терапевтична грижа за семействата на зависими се установява, че важно условие за постигане на пълнота в промяната е пастирската грижа за семействата на зависимите, както и за самите зависими. Духовната грижа към зависимите и техните семейства се състои в тяхното насочване и запознаване с вярата, богослужението и тайнствата на църквата, насочване и подкрепа за участие на семейството в енорийския и църковния живот. Семейството е един от двата пътя за спасение, но чрез другият човек – за мъжа чрез жената и за жената чрез мъжа. Тази цел се запазва и разширява, когато двамата съпрузи имат деца. Трябва да се грижат освен за своето спасение и за спасението на децата си. За изпълнението на тази цел е нужно в средата да е поставен Христос, т.е. семейството да е Христоцентрично.

Промяната трябва да се измерва не само в прекратяване на употребата или поведението на зависимост, но и в придобиване на духовно познание на членовете на семейството за себе си и тяхното призвание. Духовната промяна се явява и крайъгълен камък на цялостната промяна, разбираана в смисъла на психо-социалният и системен подход. Тя води и до нова принадлежност за семейството и зависимия член, изразяваща се в активно участие в живота на енорията и в това, че те стават част от нея. Духовната грижа не се заключава само в периода на психо-социална терапия, но продължава и след този период вече като част от енорията. За която се грижи съответният духовник. Принадлежността към енорията, а от там и към Църквата Христова дава нова цел и осмисляне на личния и семеен живот.

В дисертационното съчинение се разгледа учението на св. отци за пастирската грижа, неговата важна роля и високо призвание за проповядване на Божието слово и спасяването на човешките души. Също така, се разгледа и разбирането за семейството от Християнска гледна точка и ролята му на малка църква в която се спасяват съпрузите и децата, както и пастирската грижа за семейството.

Направи се анализ на психо-социалната рехабилитация, като метод на терапия на зависимите и техните семейства. Бяха посочени гъвкавостта и съвместимостта на този подход с други терапевтични подходи, в това число и духовното лечение. Също така, се направи и анализ на зависимостта и различните обяснителни модели, както и процеса на развитие на съ-зависимост при членовете на семействата на зависимия. Посочи се и опита на духовници и тяхната грижа за зависимите и техните семейства в контекста на психо-социална рехабилитация. Разгледа се начина, по който се осъществява духовната грижа за семействата на зависимите. Също така, се посочи и нуждата от развитие и изследвания на пастирската грижа за зависимите и техните семейства в контекста на психо-социална терапия.

На базата на направените анализи по поставените задачи в настоящото изследване, бихме могли да приемам, че подставените задачи са изпълнени.

4. ПРИЛОЖЕНИЕ

Като инструмент за проучване на практическият опит на духовниците, в изпълнение на своята пастирската грижа за семействата, при които зависимият член е в процес на психо-социална терапия на зависими беше изготвен въпросник, Приложение 1. Въпросите бяха изготвени съвместно, с научният ми ръководител доц. д-р Иво Янев. С него бяха интервюирани прот. Михаил (Милен Манев), служещ в катедрален храм-паметник „Св. Успение Богородично“ гр. Варна и йеромонах Марк (Валазов), служещ в храм „Св. Димитър Солунски“ гр. Белослав от Варненска и Великопреславска епархия. Тези духовници са придобили солиден опит в духовна грижа, както за зависими, така и за техните родители и семейства, освен в работата си в православен център за духовно обгрижване на наркозависими гр. Варна, така и извън центъра. Също така, беше проведено интервю на живо и със ставрофорен иконом Кирил (Дидов), председател на храм „Св. св. апостоли Петър и Павел“ в гр. София, Софийска св. митрополия, към когото бях насочен от о. Георги Фотакиев – ръководител на ПЦДОН (Православен център за духовно обгрижване на наркозависими).

През 2015 г. при изготвяне на магистърската ми теза на тема: "Християнската грижа за човека в контекста на психо-социална рехабилитация на зависими" с научен ръководител тогава гл. ас. д-р Иво Янев, проведох изследване с анкета, представена, като Приложение 2 върху духовната грижа в процеса на лечение на зависимост в контекста на психо-социална рехабилитация.

5. ПРИНОСИ

Приносите на настоящото изследване се изразяват в следните три посоки:

1. Първо изследване у нас, посветено на пастирските грижи за семействата на зависими;
2. Прави се систематичен и научно обоснован опит, за обосноваване и по-добро разбиране на нуждата от въвеждане на пастирска грижа за семействата на зависими, които са в психо-социална терапия;
3. Изследва се съществуващият опит в духовната грижа за родителите и семействата на зависимите, които са в процес на психо-социална терапия, като основа за бъдещо развитие.

6. ПУБЛИКАЦИИ

Публикации свързани с темата на дисертацията:

1. „Пастирска грижа за семейството при зависимост“. *Православие – традиция и съвременност. Том VI*. Пловдив, 2020, 162–169.
2. „Християнските ценности и приемането на другия човек“. *Хармония в различията, сборник с доклади. Научна конференция „Хармония в различията“*. Назърова, Ж., Шапкалова, С. Съставители. София: Академично издателство За буквите – О писменехъ, 2020, 105–113.
3. „Ролята на пастира в процеса на личностна промяна при зависими в контекста на психо-социална рехабилитация.“ *Свидетелство, служение и богослужение на църквата*. Янев, И. Съставител. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021, 200–208.

Под печат:

Доклад на тема: „Църковни и психотерапевтични подходи при лечение на зависими лица“ изнесена на Докторантски четения на 29 ноември 2021 г. в БФ на СУ „Св. Климент Охридски.

Други публикации

„Психологични подходи за привличане на адепти към деструктивни религиозни общности“. *Защитата на вярата. Предизвикателства и проблеми днес. Сборник с доклади от международна конференция*, София, 7–8 юни 2019 г. София: Софийска света митрополия, 2022, 91–97.